

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Семотюк Софії Дмитрівни за темою «Моральні засади
доказування за участю неповнолітнього потерпілого в досудовому
розслідуванні», подану на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 Право

Актуальність теми дослідження. Впродовж останніх років в Україні відбувається зростання кількості кримінальних правопорушень, що вчиняються стосовно неповнолітніх осіб. Зокрема, за даними Офісу Генерального прокурора упродовж 2025 року кількість дітей, які потерпіли від вчинених щодо них кримінальних правопорушень, збільшилась на 15 % (понад 7 тис. дітей). До того ж, спостерігається стала тенденція до зростання злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх осіб: у 2025 році на 27 % більше дітей потерпіло від кримінальних правопорушень вказаної категорії.

Про наявність негативної тенденції до збільшення кількості злочинів, від яких потерпають малолітні діти, наголошено, зокрема, й у Національній стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 р. № 708-р. Водночас у зазначеному програмному документі акцентовано увагу на багатьох проблемних питаннях, що пов'язані з недосконалістю чинного кримінального процесуального законодавства та практики здійснення кримінального провадження в частині забезпечення інтересів дитини. Серед таких проблемних питань слід відзначити, зокрема: невідповідність процесів особливостям віку, статі та розвитку дитини; відсутність обов'язкової спеціалізації фахівців, які залучаються до кримінального провадження за участю дитини; недотримання вимог щодо конфіденційності розгляду кримінальних проваджень за участю дитини; недосконалість положень кримінального процесуального законодавства в частині обов'язкового залучення адвоката потерпілій дитині з моменту виявлення факту вчинення щодо неї кримінального правопорушення та під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю такої дитини, і ін.

Зазначені обставини актуалізують низку важливих аспектів, що стосуються забезпечення та додержання моральних засад під час доказування у

кримінальних проваджень за участю неповнолітніх осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень.

У вітчизняній науці кримінального процесу проблематика моральних засад кримінального провадження раніше висвітлювалася у наукових працях Д.П. Письменного, О.В. Мельник, А.О. Шульги та деяких інших авторів. Проте питання щодо моральних засад доказування за участю неповнолітнього потерпілого в досудовому розслідуванні потребують окремого вивчення та наукової розробки. Наукових досліджень дисертаційного рівня, спеціально присвячених комплексному опрацюванню цих питань, дотепер не було.

Наведене вище свідчить про актуальність теми дисертації, виконаної С.Д. Семотюк.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні наукові положення, висновки і рекомендації, що сформульовані в дисертації, є достатньо аргументованими та теоретично підкріпленими. У дисертації достатньо повно розкрито основні питання щодо моральних засад доказування за участю неповнолітнього потерпілого в досудовому розслідуванні.

Методологічну основу дисертаційної роботи становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, застосування яких відповідає поставленим завданням дослідження. Зокрема, в межах дисертаційного дослідження автором застосовано формально-логічні методи, порівняльно-правовий, системно-структурний, функціональний методи, методи порівняльного правового прогнозування, статистичний, соціологічний та інші методи наукового пізнання.

Робота має належне емпіричне підґрунтя: емпіричну основу дослідження становлять результати аналізу судово-слідчої практики, дані узагальнень судових рішень, які містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень, дані офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора та Міністерства внутрішніх справ України за 2022–2024 рр.; результати вивчення 218 кримінальних проваджень і результатів аналізу 386 обвинувальних вироків

за відповідною категорією кримінальних справ (Вінницька, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Харківська, Черкаська, Чернівецька та м.Київ); зведені результати опитувань 248 респондентів (слідчих, дізнавачів, працівників ювенальної превенції).

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним монографічним дослідженням, в якому розроблено наукові положення щодо моральних засад доказування за участю неповнолітніх потерпілих в досудовому розслідуванні.

Зокрема, відрізняються науковою новизною сформульовані в дисертації положення щодо визначення поняття «моральна допустимість доказу», під яким розуміється вимога закону, що пред'являється до форми доказів, – властивість, яка не вступає в суперечність із правовими основами доказової діяльності, що означає відповідність порядку його отримання й закріплення загальновизнаними морально-етичними вимогами (с. 28, 41, 217).

Серед результатів проведеного дослідження також варто відзначити авторську систематизацію причин виникнення морально-етичних проблем доказування у кримінальному провадженні за участю неповнолітнього потерпілого, до яких віднесено: мінімізацію переліку слідчих (розшукових) дій; відсутність учасників кримінального процесу, чиї права повинні забезпечуватися під час кримінального провадження, та неможливість забезпечити їх недостатню процесуальну дієздатність; відсутність процесуальних підстав для залучення та допуску захисників та представників; обмеженість термінів ухвалення рішення (с. 28-29, 218).

Викликає інтерес авторська позиція щодо розгляду принципу синергії як моральної засади кримінального провадження, що представляє базову необхідність у об'єднанні зусиль різних відомств та організацій з метою захисту прав потерпілих неповнолітніх та дітей з особливими потребами, перш за все, в умовах воєнного стану (с. 29, 96-97).

Слушним є акцентування уваги на врахуванні вповноваженими особами трьох основних складників під час проведення процесуальних дій з потерпілою дитиною: варіабельність індивідуального вікового психологічного розвитку; існування кризових вікових періодів, для кожного з яких відбуваються свої особливості та симптоми, схильності та особливості поведінки потерпілої дитини (с. 29, 110).

Позитивної оцінки заслуговують напрацювання дисертантки, спрямовані на удосконалення системи етапів протидії дискримінації щодо потерпілих неповнолітніх у кримінальному провадженні, що полягає, зокрема, в оцінці фактів, установленні причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, виявленні інтересів (потреб) сторін, впровадженні альтернативних домовленостей та реалізації можливих «здорових» відносин (с. 29, 127).

Варто підтримати авторську позицію щодо необхідності обов'язкового залучення у кримінальний процес спеціаліста у сфері вікової психології та педагогіки з визначенням його процесуального статусу (с. 30, 163).

Викликають інтерес пропозиції дисертантки стосовно внесення до статті 485 Кримінального процесуального кодексу України змін, які спрямовані на уточнення та конкретизацію законодавчих положень щодо кола обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні за участю неповнолітніх (с. 221).

Також заслуговує на увагу конкретизація в дисертації сукупності факторів, що можуть вплинути на давання показань дитиною, що базується на результатах анкетування працівників органів досудового розслідування (с. 223-224).

З урахуванням викладеного вище, можна стверджувати, що в дисертації С.Д. Семотюк наявні елементи наукової новизни, що відповідають вимогам, які пред'являються до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблені у дисертації положення і рекомендації можуть використовуватися у

практичній діяльності правоохоронних органів під час доказування в досудовому розслідуванні щодо відповідної категорії кримінальних справ. Окремі висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, можуть стати підґрунтям для удосконалення положень кримінального процесуального законодавства.

Результати дисертаційної роботи також доцільно використовувати в освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Складання процесуальних документів на стадії досудового розслідування», «Складання кримінальних процесуальних документів», підготовки підручників, посібників, навчально-методичних матеріалів з відповідних навчальних дисциплін.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у чотирнадцяти наукових публікаціях, з яких чотири – наукові статті, опубліковані у наукових фахових виданнях України, та десять тез доповідей на науково-практичних конференціях та круглих столах. Таким чином, автором додержано вимоги пункту 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії стосовно опублікування результатів дисертаційного дослідження.

Дотримання академічної доброчесності. Проведений аналіз тексту дисертації свідчить про дотримання автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень інших авторів; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації. У праці не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації.

Зауваження щодо змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи виконану наукову роботу С.Д. Семотюк, варто зазначити, що дисертація не позбавлена окремих недоліків та містить деякі дискусійні положення. Зокрема, доцільно звернути увагу на таке:

1. Формуючи перелік результатів дослідження, що характеризуються першим рівнем наукової новизни, дисертантка, зокрема, відносить до таких результатів визначення необхідності «формування інституту захисту прав потерпілих дітей як предтечі захисту прав людини» (с. 29). У зв'язку з цим вбачається, що наведена теза є некоректною й такою, що потребує додаткового пояснення.

2. Підрозділ 1.2 дисертації присвячено викладенню положень щодо методологічних засад дослідження. Зміст цього підрозділу має переважно оглядовий характер, при цьому авторка наводить і вже відомі базові положення щодо загального розуміння сутності методологічних засад наукових досліджень, співвідношення методів та методології, класифікації методів дослідження, і ін. У зв'язку з цим слід зауважити, що наведення таких положень в межах виконаної дисертаційної роботи є недоцільним, оскільки воно безпосередньо не впливає на зміст та обґрунтування наукових результатів за темою дослідження.

3. За підсумками розгляду питання щодо міжнародних стандартів здійснення доказування за участю неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні (підрозділ 1.3) дисертантка констатує, що кримінальні процесуальні норми, що забезпечують підвищений рівень захисту прав неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні, повинні ґрунтуватися на єдиному підході, основу якого покликані складати загальноновизнані міжнародні стандарти та моральні засади доказування у кримінальних провадженнях за участю неповнолітнього потерпілого (с. 89). За твердженням дисертантки базовими елементами цього підходу мають бути такі тези: а) спеціалізація компетентних державних органів, які здійснюють кримінальне провадження; б) участь спеціаліста, представника інтересів неповнолітнього потерпілого; в) спеціальні процедурні гарантії для неповнолітніх потерпілих як учасників слідчих (розшукових) дій; г) широке залучення громадськості, інститутів громадянського суспільства до кримінальних процесуальних проваджень за участю неповнолітніх потерпілих; д) пом'якшення окремих особливостей засади змагальності (с. 218).

З урахуванням цього, вбачається, що наведений висновок потребує додаткової аргументації та конкретизації, в тому числі в контексті опрацювання пропозицій щодо доцільності внесення відповідних змін до кримінального процесуального законодавства України.

4. Наводячи у вступі роботи одержані результати дослідження, що характеризуються певним рівнем наукової новизни, авторка констатує, що в дисертації удосконалено показання неповнолітнього потерпілого, що слід інтерпретувати як відомості, які мають значення для розслідування, що містять дані про джерело поінформованості, безпосередньо сприйняті та отримані належною посадовою особою під час проведення допиту та зафіксовані у протоколі слідчої (розшукової) дії (с. 30). Таке формулювання одержаного результату викликає зауваження і потребує корегування, зважаючи на те, що удосконалення показань як таких не є об'єктивно можливим.

5. За підсумками дослідження дисертантка рекомендує, зокрема, внести до Кримінального процесуального кодексу України статтю «Окремі засади кримінального провадження для захисту прав дітей» (с. 31-32, 135). Разом з тим аналіз авторських пропозицій щодо змісту цієї статті вказує на потребу їх редакційно-технічного та змістовного уточнення, з урахуванням вимог до змісту нормативно-правового акта, закріплених статтею 34 Закону України «Про правотворчу діяльність».

Висловлені зауваження стосуються окремих аспектів, за своїм змістом здебільшого носять дискусійний або рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Дисертація Семотюк Софії Дмитрівни на тему «Моральні засади доказування за участю неповнолітнього потерпілого в досудовому розслідуванні» за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, рівнем виконання поставленого наукового завдання відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертаційна робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081

«Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (із змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами), а автор дисертації – Семотюк Софія Дмитрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**головний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
запобігання кримінальним правопорушенням
навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Єгор НАЗИМКО

Підпис головного наукового співробітника науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **Єгора Сергійовича НАЗИМКА** засвідчую:

Т.в.о начальника ВДСД

Вікторія МЕЛЬНИК